

NÉMET RAJZOK KIÁLLÍTÁSA A SZÉPMŰVÉSZETI MŰZEUMBAN

*„A rajz alapjairól és lelke a festészetnek
s egyáltalán gyökere minden tudománynak.”
Michelangelo.*

Szép-művészeti Múzeumunk rajzgyűjteményeiből rendezett sorozatos kiállításával rendkívül érdekes feladat megoldására vállalkozott. Iskolák s korszakok szerint csoportosítva kerül a gazdag anyag bemutatásra, mely ilyenképpen a nagyközönség számára könnyebben hozzáférhető, mint a nappalokban, melyekben őrzik.

A rajz speciális művészi terület, különös finomságú, szubtilis és intim. Megértése és értékelése más meglátást és megérzést kíván, mint a többi művészetek. A tiszta vonalszépség művészet, színek és formák helyett, — egyedüli alapeleme a vonal, — a kontúr, — melyre a valóság sohasem nyújt példát. Tulajdonképpen bizarr absztrakciója a valóságnak. (Wölfflin: „... es laufen doch keine schwarzen Fäden an den Rändern der Dinge hin!“) Sajátos művészi területet jelent, külön, magának való világot, melyet más törvények és esztetikai lehetőségek szabnak meg mint a többi művészeteket. A vonal gördülő, szépséges játéka a síkon, ritmusa és harmóniája a legfontosabb jellemzői a rajznak. A kifejezés erejének legtisztább művészet, telve aktivitással, dinamikával, hiszen leegyszerűsített eszközzel dolgozik: színek nélkül, tisztán a vonal redukációjában közvetíti tárgyát.

A rajz, mint vázlat vagy a festészet alkotásaihoz való előtanulmány, minden művész életében nagy szerepet játszott. Megrögzítve a koncepció, az elgondolás első, intuitív megnyilatkozása-

sait, bepillantást enged a mű fejlődésének különböző stádiumába, érésebe, tökéletesedésébe. Nagy mesterek rajzainak abszolút értékük mellett, megvan még a tanulmányi, stíluskritikai szempontból való külön becsük is. Kapcsolatuk esetleg fenmaradt, befejezett művészeti alkotásokkal különböző vonatkozásokra világít rá s nem egy esetben a meghatározást is megkönnyítheti.

A rajz értékelése művészi szempontból és gyűjtése már régi időkre megy vissza. A renaissance-korban, Leonardo és Michelangelo följegyzéseinek tanúsága szerint, egyenesen sajátos esztetikai-filozófiai értékelésben volt része. Felismervén szépségét és jelentőségét, gyűjtők szenvedélyes lelkesedéssel vetették rá magukat a művészi területre is. A XVI. században keletkezett nürnbergi Praun-féle gyűjteménnyel, melyet Esterházy Miklós herceg a mult század legelején megvásárolt, a legrégebb keletű rajzgyűjtemények egyikének számos, értékes darabja került a Szép-művészeti Múzeum kincsei közé.

A német rajzok kiállítása, melynek anyaga az 1400—1650-ig terjedő időszakot öleli fel, dr. Hoffmann Edith, a Grafikai Osztály kitűnő vezetőjének szakavatott, példásan gondos elrendezésében, a német művészet egy jelentős fejlődési koráról tájékoztatja a nézőt. Bár a gyűjtemény számára nem oly dús, mint a németországi kabinetek vagy az Albertina anyaga, mégis oly sok és reprezentáns lapot tartalmaz, hogy az egyes korszakok és vezető mesterek

művészetét szemléltető módon tárja elénk. A kitűnően szerkesztett katalógus pedig alaposan tájékoztat minden egyes lap művészettörténeti státusáról.

A kiállítás legrégebbi darabja, kitűnő minőségű, ritka szépségű lap, a rajzművészet kisszámban fenmaradt, legkorábbi képviselői közé tartozik. Kölni mester műve, 1400 körül keletkezett és Szent Margitot ábrázolja. A vonalvezetés csodálatos muzikalitásban, bensőséges szépségében bontakozik ki az alak, mely a kölni festészet Stephan Lochner inspirálta, áhítatos szelleméből fakadt.

Rendkívül érdekes, sokat vitatott alkotás a „Mária a gyermek Jézussal és szent Pállal”. Svájci művész munkája a XV. sz. közepéből, melyet a kutatók egy része, egy időben, a felsőrajnai származású, rézmetszeteiről híres „Játékkártyák mesterének” tulajdonított, másik része pedig nem kisebb művésznek, mint Konrad Witznek, az ó-német festészet erre legmarkánsabb egyéniségének egyetlen, fenmaradt rajzát vélte benne fölismerhetni. Az alakok monumentalitásához sehogyan sem illő, aprólékos, bizonytalan kivitel zárja ugyan e nagy mesterek szerzőségét, de azért kétségtelen, hogy nagybecsű, korai keletkezésű lappal állunk szemben, mely valószínűleg rézmetszet előtanulmánya gyanánt készült.

A XV—XVI. századi nürnbergi iskolát, a német festészet egyik legvirágzóbb korszakát, mely tetőpontját Dürer művészetében érte el, számos értékes lap képviseli. Veit Stossnak, a német késői gotika nagymesterének két különböző, Szent Annát harmadmagával ábrázoló, friss és elevenhatású kompozíciójából a szobrász szuverén formaérzéke tükröződik vissza. Néhány anonim mester alkotásai közül megemlítésre méltók a „Malaczcjal játszó gyermekek”, — aquarelrel színezett lap, Schongauer genre-rézmetszeteinek modorában, — valamint a „Landauer-család oltára mesterének” köréből való „Keresztrefeszítés”, melyet némelyek Wolgemutnak, mások Pleydenwurffnak tulajdo-

nítottak régebben. Erőteljes hatású, keményvágású tollrajz, jól kiegyensúlyozott kompozícióban.

A Dürer köréből s irányából való lapok közül kimagaslók a mester több, autentikus alkotása.¹ Míg az 1523-as dátummal jelzett, Mária Magdolnát ábrázoló, női félalak elhalványodott, rossz állapotánál fogva, csak kevéssé közvetíti mesterének nagyszabású, csodálatos rajzkészségét, — akiben, Meder szerint, korának egész grafikai készsége összpontosult, — addig a „Különféle ötleket” tartalmazó tanulmánylap szépségénél, érdekességénél fogva, kétségtelenül a Gyűjtemény egyik legjelentékenyebb darabja, 1506 körül keletkezett, Dürer olaszországi tartózkodásának gyümölcse, monumentális stílusa kibontakozásának jellemző vonásaival, mely a déli nap fényében érelődőtt meg. A klasszikusan ható női fejek s egyéb vázlatok, studiumok dús tömegében felismerhető „A rózsafüzér ünnepe” című, 1506 körül, Velencében festett kép anyalához készült előtanulmány. E rendkívül értékes tanulmánylap valóban bepillantást enged a művész dolgozási módjába, titkos műhelyébe, megvilágítja, feltárja ama hosszadalmas fejlődési processzust, mely az első formaalgondolástól a befejezett műhöz vezet.

Hans von Kulmbach három üvegfestmény tervezete mellett különösen elragadó a három királyokat ábrázoló krétarajza, monogrammal jelzett, kétségtelenül festményhez készült tanulmány, melynek könnyed, szinte mérészonalvezetéséből frappáns erővel bontakozik ki a hatásos kompozíció.

Hans Holbein művészetének példái — sajnos — hiányzanak a gyűjteményből, iránya azonban képviselve van egy fekete barettes ifjú arcképével. Hans Baldung-Grien három rajza közül kiválik a női tanulmányfeje, mely méltó módon repraesentálja a nagy előzsi mester művészetét. Ritka szépségű, kitűnő minőségű krétarajz, páratlan együtthatása a monumentális al-

¹ Repr. a *Magyar Művészet* IV. évf. (1928.) 5. számában a 343—345. lapokon.

KOLNI MŰVÉSZ 1400 KÖRÜL: SZENT MARGIT
Ecsetraajz, tus, vörös kréta. Az Esterházy-gyűjteményből
Orsz. M. Szépművészeti Múzeum

BALDUNG GRIEN, HANS (1480 KÖRÖL—1545): NŐI FEJ. 1536
Fekete kréta. A Landsinger-gyűjteményből 1899-ban vétetett
Oriz. M. Szépművészeti Múzeum

kotóképesség és gyöngéd báj megérez-
kítésének.²

A nürnbergi ú. n. „kismesterek”
képviselői, élükön a Sebald-fivérek
ügyes, gondos, ha kissé száraz rajzai-
val is, szép számban szerepelnek e ki-
állításon. Jelentékeny anyaga került ki
a dunai iskola művészeinek köréből,
eme érdekes festő-csoportéból, mely
földrajzilag Regensburgnál kezdődött
s Ausztrián keresztül hazánkig is elter-
jedt. Altdorfer egyénisége alkotta a
központját. Virtuóz rajzkészségű,
nagyfantáziájú művész, akinek művei-
ből csodálatos báj, mesészerű fantasztik-
um, különös, vegetabilis érzés sugár-
zik ki. Míg Szt. Kristófot ábrázoló ta-
nulmánya a vonal kifejezőképességé-
nek páratlan erejével kápráztat el, ad-
dig az „Előkelő hölgy és lovak” c. ső-
tét alapozású papirosra, tussal és fehér
fedőfestékkel mesterien odavetett ko-
mpozíciójából a figurális rész s a vege-
táció különös, szinte zenei harmóniája
csendül ki. Az utóbbi, 1514-es évszám-
mal jelzett lap egy másodpéldányát a
berlini metszetgyűjtemény őrzi. A du-
nai iskola másik nagy művészeinek,
Wolf Huber-nek, szintén több művét
láthatjuk. Patakparti, fűzes tájai külön-
nös, varázslatos, mesészerű természeti
hangulatot adnak, idéznek.

Augustin Hirschvogel üvegfestmé-
nyekhez készült tervezeteiből, az Ester-
házy gyűjteménybe szépszámu sorozat
került a gyűjteménybe, melynek jórésze
a kiállításon is bemutatásra kerül. Az
egy-egy rajzok sujet-jüknél fogva érdekes,
ötletes jeleneteket ábrázolnak, közülük
nem egy üvegfestmény kivételében is

² Hans Baldung Grien-nek „Krisztus a kinszen-
vedés eszközeivel és térdeplő donátorral” című,
a múzeum tulajdonában lévő rajzát folyóiratunk III.
évfolyama (1927.) 7. számában a 484. lapon repro-
dukáljuk.

fenmaradt, p. o. a Sólymászó jele-
net a müncheni Nationalmuseum-ban,
a szarvasvásztat Burg Kreutzenstein-
ban Bécs mellett, a nyúlvasztat a berli-
ni Schlossmuseum-ban. Hans Hoff-
man-nak, II. Rudolf császár udvari
festőjének, száraz, inkább technikailag
ügyes lapjaiból legsikerültebbek gondos
kivitelű növényábrázolásai.

A XVI—XVII. század fordulóján
hiányzanak a német festészetben a ki-
magasló markáns, művészi egyéniségek.
Ügyes rézkarcolók, üvegfestők, közep-
es képességű festők jellemzői e kornak.
Bőségesen adja a kiállítás őket. Mes-
terségük ügyes, gyakorlott képviselői,
kiragadva néhány nevet: Solis,
Stimmer, Jamnitzer, Lindtmayer.
Eklektikus színezetű rajzaik a német
késő-renaissance és korai barokkforma
nyelvét tanúsítják.

A későbbi Deutsch-Römer-ek korai
előfutárjának, a frankfurti születésű és
Rómába vetődött, rövidéletű, nagy-
tehetségű Elsheimernek egyik rajza ta-
nulmány a londoni National Gallery-
ban levő „Szent Lőrinc vértanúsága”
című festményéhez. Női és férfi alakot
ábrázoló, mesteri készségű, lavírozott
ecsetrajz, mely ellentétben a művész
aprólékos gondossággal megfestett ké-
peivel, az első meglátás teljesen monu-
mentális, nagyszabású fogalmazását bi-
zonyítja.

Hasonlóan a múzeum olasz rajzai-
nak korábbi kiállításához,³ ez a gyűjte-
mény is végigvezet egy negyed évezred
művészetének történetén, melyet a raj-
zok tükréből élvezetes módon isme-
rünk meg.

³ Bőséges számú reprodukciók kíséretében folyó-
iratunk VI. (1930.) évfolyama 4. számában a 181—
197, 199, 202, 204. lapokon ismertettük.

Dr. HAJÓS ERZSÉBET

ALTDORFER, ALBRECHT (1480 c.—1538): SZENT KRISTOF

Toll, tus. A Praun—Esterházy-gyűjteményekből
Orsz. M. Szépművészeti Múzeum